

3. Pojem „potreba“ v Murrayovom prístupe k motivácii

Murray (1938) nevypracoval vlastnú teóriu motivácie, to znamená, že medzi empirickými a hypotetickými premennými nepostuloval žiadne špecifické vzťahy. Jeho prínos bol však významný v tom, že pojmy, ktoré za účelom opisu motivovaného správania používal, neboli vecou plauzibility a dedukcie a ďalej, klasifikácia motívov, ktorú ponúkol, bola produktom mnohonásobných a opakovaných výskumov. V zozname potrieb, ktorý na základe týchto výskumov vznikol, rozlišoval tzv. primárne potreby (viscerogénne), akými sú potreba vody, jedla, sexu, urinácie, ochrana pred chladom a tzv. „vyššie“, sekundárne (psychogénne) potreby (zoznam podľa Heckhausena, 1980).

Slovenský preklad	Pôvodný, anglický názov (v abecednom poradí)
potreba (p.) ponížiť sa	need (n.) Abasement
p. výkonu	n. Achievement
p. sociálnej väzby (afiliácie)	n. Affiliation
p. agresie	n. Aggression
p. nezávislosti (autonómie)	n. Autonomy
p. odporovať	n. Counteraktion
p. podrobiť sa, podriaďiť sa	n. Deference
p. dominovať	n. Dominance
p. sebaobhajoby	n. Defendance
p. predvádzať sa	n. Exhibition
p. vyhnúť sa utrpeniu	n. Harmavoidance
p. vyhnúť sa neúspechu	n. Infavoidance
p. starostlivosti, opatery	n. Nurturance
p. poriadku	n. Order
p. hrať sa	n. Play
p. odmietat'	n. Rejection
p. zmyslových vnemov	n. Sentience
p. sexu	n. Sex
p. vyhľadať pomoc	n. Succorance
p. porozumenia	n. Understanding

Do zoznamu boli zaradené, ale neboli systematicky skúmané tieto ďalšie potreby:

p. nadobúdania (n. Acquisition), p. vyhnúť sa zahanbeniu (n. Blamavoidance), p. organizovať (n. Construction), p. vysvetľovať (n. Exposition), p. šetriť (n. Retention), p. poznávať (n. Recognition)

Primárne potreby sú podľa Murraya vrodené a aktivované cyklicky (napríklad potreba potravy) alebo regulatívne (p. chrániť sa pred chladom). (Uvedené chápanie potreby je v súlade s Youngovým chápaním primárneho pudu).

Murray zaviedol vlastnú definíciu pojmu sekundárna (psychogénna) potreba, ktorú obsahom možno považovať za predchodcu súčasného chápania implicitného motívu McClellanda (McClelland, Koestner a Weinberger, 1989). *Sekundárne* potreby (v tomto prípade je Murrayov pojem „potreba“ menej vhodný, pretože tieto potreby nemajú biologický základ) boli nadobudnutné v priebehu individuálneho vývinu, a to prostredníctvom učenia, skúseností z kontaktov s realitou, v ktorej existujú určité fyzikálne, sociálne a kultúrne podmienky. Murray klasifikoval tieto potreby podľa toho, o aký obsah vzťahu (na jeho pomenovanie používa pojem „téma“) medzi osobou a prostredím ide. Napríklad, o čom osoba rozmýšľa, sníva, na čo berie ohľad, čo robí, aby si napríklad udržala dobré vzťahy. To všetko môže predstavovať obsah = „tému“ vzťahu osoba - prostredie. Rozhodujúcim elementom pri určovaní obsahu vzťahu osoba - prostredie je *cieľ*, na ktorý osoba svoje správanie zameriava a nie znaky správania samotného. Znaky správania sú objektom výskumu len vtedy, ak je možné na ich základe odvodiť cieľ tohto správania. Ak dokážeme vytypovať všeobecnejšie triedy cieľov (ktoré sú spoločné za daných životných podmienok u všetkých osôb), potom je možné napriek všetkým individuálnym a situačným zvláštnostiam pozorovaného správania uskutočniť všeobecnejšie výpovede o motivácii predmetného správania a určiť motívy správania.

Murray a jeho spolupracovníci skúmali intenzívne a v rôznych situáciách jednu a tú istú vzorku osôb pomocou rôznych metód a dostávali sa postupne k stále väčšiemu počtu tried tém, ktoré sa týkali vzťahu osoby a prostredia. Definitívnym konštruktom, pomocou ktorého potom tieto témy pomenovali bol pojem *need* = potreba (nedostatok), ktorý reprezentoval stav osoby. Zodpovedajúci (tematický) stav na strane prostredia bol pomenovaný pojmom *press* = tlak (poznámka: ide o cieľový stav, o ktorý sa osoba usiluje a v tomto zmysle je to principiálne odlišný obsah tohto pojmu, ako je to v prípade pudovej teórie motivácie). Obidva kľúčové a navzájom súvisiace pojmy, potreba na strane osoby a tlak na strane prostredia nie sú prístupné priamemu pozorovaniu, nie sú to popisné pojmy, a preto musia byť dedukované („hypotetické konštrukty“). Na otázku, na základe čoho majú

byť tieto obsahy dedukované, odpovedá Murray v tom zmysle, že nemôžu byť odvodené z momentálnych výsekov aktuálneho správania, ale môžu byť dedukované iba z efektov, ku ktorým správanie a jeho priebeh konverguje. „Pojem motívu v zmysle potreba (need, tento pojem neodlišuje od pojmu pud – drive pozn. J.DŽ.) je teda obsahovo definovateľný na základe dosahovaného cieľového stavu...“ (podľa Heckausena, 1980, str. 101). Pojem tlak je potom ten cieľový stav, ktorý príslušná situácia ponúka, ktorá má vlastnosti situácie želateľnej alebo takej, ktorej sa chceme vyhnúť. „Potreba a tlak sú obsahovo navzájom ekvivalentné: tlak vyvoláva zodpovedajúcu potrebu, potreba vyhľadáva seba zodpovedajúci tlak. Táto vzájomná závislosť potreby a tlaku, jej obsahové ukotvenie, sa nazýva téma (na základe toho bol odvodený názov Tematický apercepčný test). Téma je vlastnou jednotkou analýzy v prúde aktivity“ (podľa Heckhausena, 1980, str. 102). Napríklad v prípade potreby afiliácie (väzby) možno za takýto tlak považovať to, že sa usilujeme o dôverný vzťah. Objektívne pozorovateľné znaky situácie (správanie partnera) pomenoval Murray pojmom „alfa tlak“. Zaujímavejší je však tzv. „beta tlak“, ktorý je známy aj od Lewina – a ten sa týka toho, ako osoba túto situáciu pod vplyvom svojich potrieb interpretuje.

Predstava, že vnímanie a interpretácia situácie závisí od sily potreby vnímajúcej osoby viedla k vzniku meracieho nástroja, ktorý sa v oblasti psychológie motivácie ukázal byť ako obzvlášť plodný. Ide o Test tematickej apercepcie (TAT), v ktorom sú osobe predkladané mnohoznačné obrázky, ku ktorým má vymyslieť nejaký príbeh. Vychádza sa z predpokladu, že osoba bude pri produkovanií tohto príbehu veľmi silno ovplyvnená stavom svojich momentálnych potrieb (tzv. projektívny test). Ak máme k dispozícii vhodný vyhodnocovací kľúč na interpretáciu vymyslených príbehov, potom by mal byť úsudok o stave potrieb osoby jednoduchou vecou: postačí vyhodnotiť výsledky testu. Použitelnosť tohto nástroja závisí predovšetkým od kvality vyhodnocovacieho kľúča. Aby sme takýto kľúč mohli skonštruovať, mali by sme mať presnú predstavu o tom, čo skúmaná potreba spôsobuje. V tomto bode sa Murrayova výskumná skupina nedostala ďaleko, pretože takmer všetok čas venovala hľadaniu pokiaľ možno úplného zoznamu potrieb.

Tieto kroky urobili v 50. rokoch nasledovníci Murraya, ktorí sa pod vedením McClellanda a Atkinsona sústredili na jednu potrebu – na potrebu výkonu (need Achievement).